

Umumi Maden Durumu

Türkiye madenciliğinin 1944 bilançosu

5 sene 8 ay 7 gün süren İkinci Dünya Savaşında **Yüce Millî Şefimiz İsmet İnönü'nün** uzgören önderliği ve Cumhuriyet hükümetimizin isabetli idaresi sayesinde yurdumuzun imar ve kalkınması yönünde sükûnetle çalışmak imkânı hasıl olmuştur. Endüstrimize yeni istihsal unsurları katılmış, liman ve yollar işletilmeye açılmış, elektrik santrallerinin inşasına girişilmiştir. Bununla beraber yeni biten Cihan harbinin günden güne şiddetlendirdiği iktisadî buhran ve seyrüsefer müşkülâtı, madenciliğimizin normal gelişmesine mâni olmuştur. Murgul bakır ve Bol-kardağ simli kurşun ve altın madenleri gibi işletmelerin tesisat ve makinelerinin vaktinde getirilmesine müşkül harp yılları imkân vermemiştir.

Çetin ve buhranlı geçen 1944 yılında bile Türkiye madenciliği bir dereceye kadar gelişmesine devam ederek başlıca yeraltı servetleri istihsalinde sevindirici sonuç göstermiştir. Ereğli taşkömür havzasının istihsalı havza tarihinde kaydedimeyen bir yüksekliğe çıkarak 3,5 milyon tonu aşmıştır.

Liğnit istihsalimiz 1943 e nazaran % 18,5 nisbetinde artarak 700 bin tonu bulmuştur. 1939 yılından itibaren azalmaya yüz tutan krom cevheri istihsalı yeni bir gelişme ile 185 bin tona yükselmiş, bakır istihsalı de 11 bin tona yaklaşmıştır. Divrik demir cevheri istihsalı 1943 yılına nazaran % 4,7, manganiz istihsalı % 136,5; amyant istihsalı ise % 77,5 nisbetinde artmıştır.

Yurdumuzun imarında kullanılan çimento istihsal ve satışı 1943 yılına nazaran aşağı yukarı bir misli artarak 286 bin tonu bulmuştur. Kükürt istihsalinde de

artış kaydedilmiştir. Lületaş satışı ise 194 sandıktan 238 sandığa çıkarak % 22,7 nisbetinde çoğalmıştır.

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesi bütün istihsal cephesinde 1943 yılına nazaran ham demir %26,1; çelik % 42,2; hadde mamulleri %30,7; borular % 25,5 ve kok istihsalı de % 14,02 nisbetinde artmıştır.

Yurdumuzda Sümerbank ve İş Bankasının tesisleriyle başlayan madencilikteki devletçilik faaliyeti 1935 yılında Etibank ve M.T.A. Enstitüsünün kurumlarıyla yeni hız almış ve son 9-10 yıl içinde devletin hissesi taşkömür istihsalinde % 100, liğnit istihsalinde % 91,5, demir ve çelik istihsalinde % 95, bakır istihsalinde % 100, kromit istihsalinde % 52, kükürt istihsalinde % 97 ve çimento istihsalinde % 67 nisbetini bulmuştur.

Aşağıda sunulacak olan madenlerimizin 1944 yılı istihsal ve satış rakamlarından da görüleceği gibi, Devlet sermayesiyle ve evvelce tanzim edilen bir program ile çalışan maden branşlarında anmaya değer bir gelişme kaydedildiği halde, hususî teşebbüse bırakılan cıva, borasit ve zımpara istihsalı harp ve ihracat güçlükleri karşısında oldukça düştü bir duruma inmiştir. Buna rağmen 1944 yılı içinde, Ereğli kömür havasındaki taşkömür ocakları hariç, hususî teşebbüslere ait cem'an 117 maden işletmesi faaliyetlerine devam eylemiştir. Bunların yarısını kromit ve liğnit işletmeleri teşkil etmiştir.

Yeraltı servetlerimizin 1944 yılındaki istihsal, imrar ve satışları aşağıda arz edilmiştir.

Taşkömür ve kok:

Başlıca yakıt ve enerji kaynağımız

olan Ereğli kömür havzasındaki tuvönan taşkömür istihsalı 1944 yılında 115 senelik mazisinde kaydedilmeyen bir yüksekliğe çıkmış ve 3.559.848 tonu bulmuştur.

Bu miktar 3.165.741 tonu tutan 1943 yılı istihsaline nazaran % 12,45 ve 1942 yılı ile karşılaştırıldıkta % 41,85 nisbetinde yeni bir artış demektir. 1911 yılında 903.783 tonu bulmuşken, 1944 istihsalı bu en yüksek rakamın bile 3,5 - 4 mislini aşmıştır.

Havza imraratı 1943 yılında 1.862.964 tondan 1944 de 2.076.863 tona yükselmiş ve 213.899 ton veya % 11,05 nisbetinde bir artış kaydetmiştir. Yollanan kömürün 1.996.933 tonu hamule ve 79.930 tonu Ereğli Zonguldak limanlarına uğrayan gemilere verilen ihrakiyedir. Hamulenin 1.178.320 tonu denizyolu ve 818.613 tonu da demiryolu ile yollanmıştır. Bundan başka 144.652 ton taşkömür havza dahilinde kullanılmış ve 2801 tonu da yerinde satılmıştır.

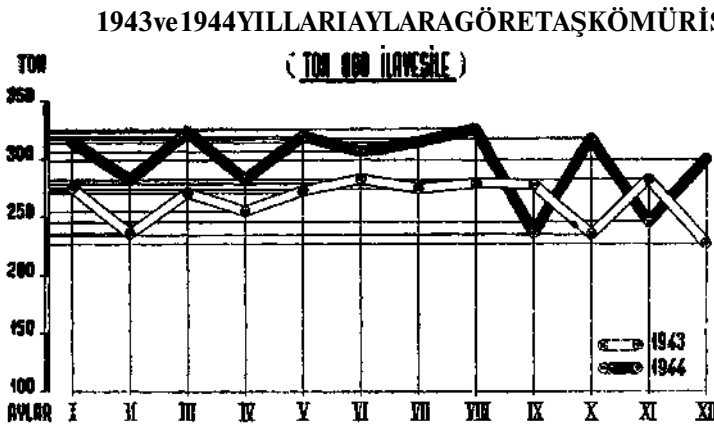
(Metrik ton hesabıyla)

Aylar	1943		1944	
	İstihsal	Sevkiyat	İstihsal	Sevkiyat
Ocak	274.737	121.328	314.572	153.215
Şubat	235.815	139.841	281.674	168.149
Mart	271.473	155.236	322.639	193.704
Nisan	255.067	168.650	281.984	204.386
Mayıs	272.357	177.831	318.935	210.353
Haziran	282.980	190.659	305.632	182.991
Temmuz	273.670	167.586	314.152	174.108
Ağustos	278.800	168.470	324.709	183.548
Eylül	277.249	150.077	234.897	154.974
Ekim	235.419	120.683	316.968	155.306
Kasım	281.525	169.579	244.994	154.589
Aralık	226.649	135.024	298.692	141.540
Tutarı	3.165.741	1.862.964	3.559.848	2.076.863

Bundan başka taşkömür ocaklarında çalışan işçi ve teknisyenlerin yaşama seviyesi islâh edilmiştir. Kazmacı randımanı ortalama vardiyede 2335 kg. 1942 de 2541 ve 1943 yılında 2765 kilogramdır.

1941 ve 1942 yıllarında 18.745 metre, 1943 senesinde ise 21.150 metre hazırlık galerisi sürülmüştür.

1940 yılında maden kömürü istihlâki fert başına 121,5 kilogramı tutmuşken, 1943 de 135 kg. ve 1944 yılında 149,5 kilograma

Briket ve sömükok imali için 1944 yılı içinde fabrikalara 96,769 ton taşkömür verilmiştir. 1943 yılı sonunda 36.216 tonu bulan havzadaki taşkömür stokunun 1944 sonunda 105.651 tona yükselmiş olması da nazarı itibara alınırca, 1944 yılı içinde lave taşkömür miktarı 2.390.520 tonu bulmuştur. 1943 ve 1944 yılları istihsal ve havzadan sevkiyatın aylara göre taksimatı şöyledir.

yükselmiştir.

Sömükok ve kok fiyatı diğer eşya fiyatlarına nisbetle az bir yükseliş göstermiştir. 1938 yılında Ankara'da ton başına 26 liradan satılan sömükok harbin 6 ncı yılında ancak % 73 nisbetinde yükselerek 45 liraya çıkmıştır.

Yurdumuzun sömükok ve kok istihsalı 1944 yılında yeni gelişmeler kaydetmiştir. 1943 yılında 182.974 tonu bulan

Karabük kok istihali, 1944 yılında % 14,02 nisbetinde artarak 208.623 tonu bulmuştur. Bundan başka 3.249 ton kok tozu istihsal edilmiştir. 1944 yılının sömükok istihali 49.425 tona çıkmış ve 47.677 tonu bulan 1943 yılı istihsaline nazaran 1748 ton veya % 3,67 nisbetinde çoğalmıştır. Havzadan 1944 yılı sömükok sevkiyatı 1943 yılından 2956 ton yani % 6,35 nisbetinde bir artışla 49.467 tona yükselmiştir.

Taşkömür briketi istihali 1943 yılına

(Metrik ton hesabıyla)

Aylar 1944	Kok ve briket imaline verilen kömür	S Ö M İ K O K		B R İ K E T	
		İstihsal	Satış	İstihsal	Satış
Ocak	6.890	2.962	3.290	2.990	3.002
Şubat	4.912	2.457	2.524	1.635	3.020
Mart	8.192	3.555	1.430	4.337	4.871
Nisan	8.024	3.332	1.712	3.909	3.922
Mayıs	7.802	3.248	6.042	3.916	3.894
Haziran	9.861	4.635	6.906	4.317	4.648
Temmuz	10.391	4.794	3.810	4.350	2.409
Ağustos	8.130	4.806	5.196	1.780	1.717
Eylül	8.068	4.729	1.995	1.995	3.797
Ekim	8.456	5.426	9.701	1.938	432
Kasım	7.134	4.720	3.431	709	1.186
Aralık	8.909	4.761	3.430	2.400	1.949
Yekûn	96.769	49.425	49.467 *)	34.276	34.847

(*) Havza içinde satılan 263 ton kok buna dahil değildir.

LİĞNİT:

Memleketimizde büyük ölçüde liğnit istihsaline İkinci Cihan Harbi içinde başlanmıştır. Yurdumuzun hemen her bölgesinde bilhassa batı Anadolu'da liğnit yataklarına rastlandığından bu çeşit yakıtın ileride önemi küçümsenmemiştir. Seyitömer, Tavşanlı, Değirmisaz, Soma; Ağaçalı; Balkaya, Çeltek liğnit havzaları büyük rezerveler sağlamaktadır. Enstitümüz tarafından son 8-9 yıl içinde yapılan araştırmalar sonucunda yukarıda adları geçen liğnit havzalarından maada yurdumuzun muhtelif yerlerinde hususî teşebbüsler tarafından işletilebilecek liğnit ya-

nazaran % 13,3 nisbetinde artarak 30.256 tondan 34.276 tona baliğ olmuştur. Geçen 1944 yılı içinde havzadan 34.847 ton briket satılmıştır. 1943 yılı briket satışının 28.995 ton olmasına bakılırsa, burada da 5852 ton (% 20,2) bir fazlalık mevcuttur.

1944 yılında sömükok ile briket istihsaline verilen taşkömür, sömükok ve briket istihsalıyla satışları aşağıda hülâsa edilmiştir.

taklarına rastlanılmış ve tetkik edilmiştir. Mevzii ihtiyaçları karşılayabilecek olan bu yatakların sayısı çoktur.

Yurdumuzun yıllık odun sarfiyatının 1936 yılında 13 milyon ton gibi önemli bir miktara çıkmış olması, diğer taraftan ormanlarımızın kesilmeye tahammül kabiliyetinin yılda 4,5 milyon metre mikâp veya 3,5 milyon ton olması hükümetimizin dikkat nazarından kaçmayarak liğnit yataklarıyla yakından ilgilenmek ve liğnit istihsalini yükseltmek vazifelerini Eti-banka vermiştir. Devlet sermayesiyle çalışan 5 liğnit madeni genel istihsalin % 91,3 ve satışların % 92,5 ini karşılamıştır.

Lİğnit istihsalimiz İkinci Dünya Harbi, yani 1939 - 1944 yılları içinde 151.257 tondan 698.829 tona çıkarak aşağı yukarı 4 mislini bulmuştur. 1944 yılı istihsali ise 589.926 tonu tutan 1943 yılı istihsaline nazaran 108.903 ton veya % 18,5 nisbetinde

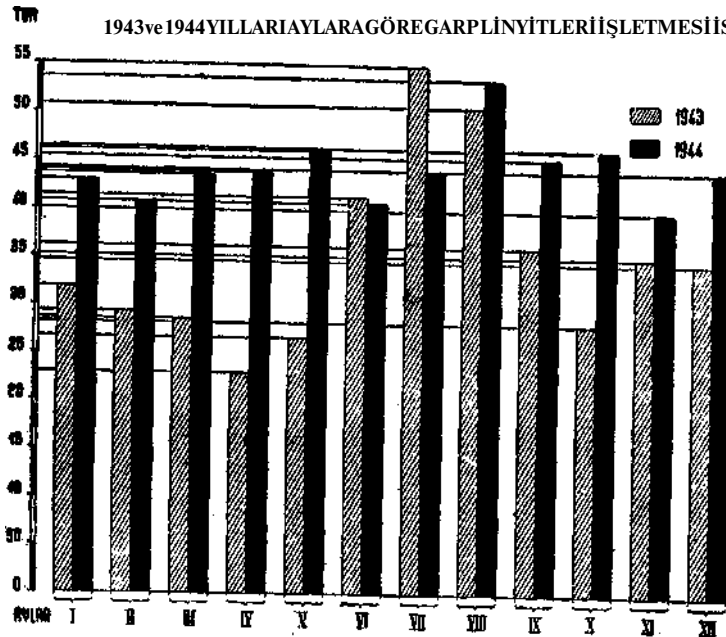
fazladır. 1944 yılı liğnit satışları tutarı 615.661 tondur ki, 1943 yılına nazaran 60.898 ton, yahut % 10,98 nisbetinde artmıştır. 1944 yılında münferit madenler tarafından yapılan istihsal ve satışlar şöyledir:

(Metrik ton hesabıyla)

MADENİ İŞLETEN	Mevkii	İli	İstihsal	Satışlar
Garp Linyitleri İşletmesi	Tavşanlı - (Tunçbilek)	Kütahya	208.104	173.534
" " "	Değirmisaz	Kütahya	138.511	102.594
" " "	Soma	Manisa	185.199	185.540
Devlet Demiryolları	Çeltik	Amasya	100.920	102.458
Trak Türk Anonim Şirketi	Kızılıbük	Kütahya	53.956	40.318
Keçiburlu Kükürt işletmesi	Sultandere	Burdur	5.164	5.164
Balcı Abdülhamit vereseşi	Şahinali	Aydın	2.703	2.303
Yusuf Ziya Nayman	Yeniköy	izmir	1.850	1.302
" " "	Kükürtlü	Erzurum	916	950
Diğer 11 işletme	Muhtelif	Muhtelif	1.506	1.498
		Yıllık tutarı	698.829	615.661

Bu cetvelden görülüyor ki yurdumuzun liğnit istihsalinde Devlet sermayesiyle çalışan Tavşanlı, Değirmisaz, Soma madenlerini işleten Garp Liğnitleri İşletmesi önemli bir rol oynamaktadır.

Adı geçen işletme 1943 yılında 420.669 ton, 1944 de 531.814 ton liğnit istihsal ederek, geçen yıl içinde verimini 111.145 ton yani % 26,2 nisbetinde arttırmış ve genel istihsale % 76,1 nisbetinde

istihsal etmiştir. Bu işletmenin 1943 yılında 399.604 tonu bulan liğnit satışları 1944 yılı içinde 62.064 ton, % 15,5 nisbetinde, artarak 461.668 tona çıkmış ve işletmenin genel liğnit satışlarındaki hissesi % 74,9 u bulmuştur.

Garp Liğnitleri İşletmesinin 1943 ve 1944 yıllarında aylara göre istihsal ve satışları (ton hesabıyla) şöyledir:

	1 9 4 3		1 9 4 4	
Aylar	İstihsal	Satışlar	İstihsal	Satışlar
Ocak	31.787	31.288	43.121	34.250
Şubat	29.312	26.041	40.695	33.770
Mart	28.644	26.903	43.690	38.849
Nisan	22.944	28.830	43.956	36.699
Mayıs	26.699	27.810	46.145	41.258
Haziran	41.377	36.518	40.656	38.182
Temmuz	54.977	48.243	44.197	40.398
Ağustos	50.724	41.074	53.582	44.610
Eylül	36.218	38.248	45.451	37.025
Ekim	28.220	34.720	46.324	39.170
Kasım	35.218	32.124	39.869	36.358
Aralık	34.549	27.807	44.128	41.092
Tutarı	420.669	399.604	531.814	461.668

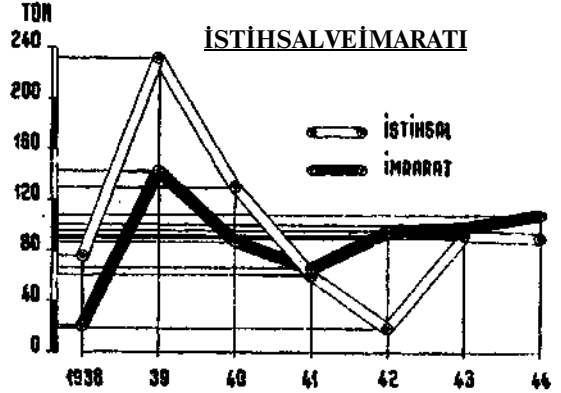
Devlet Demiryolları tarafından işletilen Çelteç lignit madenlerinin istihsalı son yıllar içinde sistematik bir gelişme kaydetmiş ve 1941 - 1943 yılları arasında 61.890 tondan 86.713 tona yükselmiştir. 1944 yılında istihsal rekor bir seviyeye çıkarak 100.920 tonu bulmuştur. Bu miktar 1943 yılına nazaran % 16,4 nisbetinde fazladır. Çelteç lignit ocağının 1944 yılı lignit satışları 1943'e nazaran % 22,1 nisbetinde artarak 102.458 tonu bulmuştur. Adı geçen ocağın 1944 yılı genel istihsalindeki hissesi % 14,4 ve satışlardaki hissesi ise % 16,6 ya çıkmıştır.

Hususî lignit ocaklarından ön safta gelen Trak Türk Anonim Şirketi tarafından işletilen Değirmisaz'daki Kızılbük madeni anmaya değer. Adı geçen lignit ocağı son 4 yıl yani 1941 - 1944 yılları içinde istihsalini 8730 tondan 53.956 tona ve satışlarını 5.939 tondan 40.318 tona çıkarmaya muvaffak olmuştur. 1944 yılı genel lignit istihsaline % 7,7 ve satışlarına % 6,5 nisbetinde yardım etmiştir. Bu bölümün başında da işaret etmiş olduğumuz gibi, hususî sermaye ile çalışan lignit ocaklarının 1944 yılı genel istihsalindeki hisse tutarı % 8,7 ve satışlarda ise ancak % 7,5 i bulmuştur.

Demir ve çelik:

Ağır endüstrimizin belkemiğini teşkil eden demir ve çelik sanayiminin ham maddesi olan demir cevheri yatakları, hematit ve limonit şeklinde yurdumuzun muhtelif bölgelerinde mevcuttur. M.T.A. Enstitüsü tarafından yapılan inceleme ve araştırmalar sırasında son 9 yıl içinde büyük-küçük 397 demir cevheri yatağına rastlanmıştır. Bunlardan en önemlisi Divrik demir cevheri (hematit) yatağıdır; tahminen 30 milyon ton bir rezerve maliktir. Bu yatak 1938 yılından beri Etibank tarafından işletilmektedir. Karabük demir fabrikasının ihtiyacını karşılayacak miktarda ham cevher bu madenden istihsal olunmaktadır. Bu işletmenin 1944 yılı istihsalı 90.430 tondur. Evvelki yılın stokundan faydalanmak suretiyle geçen yıl içinde 107.722 ton kırılmış ve ayıklanmış demir cevheri Karabük'e yollanmıştır. 1943 yılı istihsalinin 86.393 ve sevkiyatının 97.572 tonu bulunmuş olmasına bakılırsa, 1944 yılı istihsalı % 4,7 nisbetinde ve maddeden sevkiyat ise % 10,4 nisbetinde artmıştır.

1938-1944 YILLARINDA DİVRİK DEMİR CEVHERİ

Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları da harp iktisadiyatı icaplarına göre genişletilerek çıkarılmakta olan mamul çeşitleri artırılmış ve istihsale yeni bir hız verilmiştir. Müessesenin demir, çelik, hadde mamulleri, boru, kok ve tâli madde istihsalleri 1943 yılına nazaran anmaya değer

yeni bir yükseliş kaydetmiştir. 1943 yılında 55.359 tonu bulan ham demir istihsali 14.436 ton, yani % 26,1 nisbetinde artarak 69.795 tona çıkmıştır. Ham çelik istihsali 42.748 tondan 60.780 tona baliğ olmuş ve 18.032 ton yani % 42,2 nisbetinde çoğalmıştır. Hadde mamulleri istihsali 1943 yılında 36.616 tondan 1944 yılında 47.899 tona yükselmiş ve 11.283 ton yani % 30,8 nisbetinde yeni bir artış kaydetmiştir. Boru imali 1943 yılına nazaran % 25,5 nispetinde artarak 6.183 tondan 1944 yılında 7.763 tona çıkmıştır. İzabe koku imalinde 25.649 ton yani % 14,2 nisbetinde

bir fazlalık kaydedilerek 1943 - 1944 yıllarında 182.974 tondan 208.623 tona yükselmiştir. Buna muvazi kok imali esnasında elde edilen tâli maddelerin istihsalinde 1944 yılında yeni gelişmeler görülmüş, meselâ motor benzolü 1963 ten 2121 tona, ham katran istihsali 9.416 tondan 10.354 tona, ham benzol istihsali 2458 tondan 2715 tona ve haki boya istihsali 5 tondan 12 tona yükselmiştir.

Türkiye Demir ve Çelik Fabrikaları Müessesesinin 1944 yılında aylara göre başlıca istihsal miktarları (ton hesabıyla) şöyledir:

AYLAR	İzabe Koku	Ham Demir	Ham Çelik	Muhtelif Borular	Hadde Mamulleri
Ocak	16.273	6.375	5.798	375	4.665
Şubat	16.429	6.051	5.007	460	2.041
Mart	17.625	7.323	6.698	644	5.662
Nisan	17.512	6.559	6.001	597	4.556
Mayıs	17.222	7.162	6.277	760	4.869
Haziran	16.841	6.378	5.115	1.022	2.458
Temmuz	18.684	6.210	5.948	882	4.062
Ağustos	19.354	4.776	4.725	856	4.181
Eylül	15.653	4.837	3.141	717	4.324
Ekim	16.184	2.063	1.105	529	2.477
Kasım	16.619	5.475	4.881	410	4.337
Aralık	20.227	6.586	6.084	511	4.267
Tutarı	208.623	69.795	60.780	7.763	47.899

47.899 tonu tutan hadde mamullerinin 14.376 tonu 28 lik, 11.177 tonu 16 lik, 17.086 tonu 12 pusluk levhalar ve 5.260 tonu da demir saçtır.

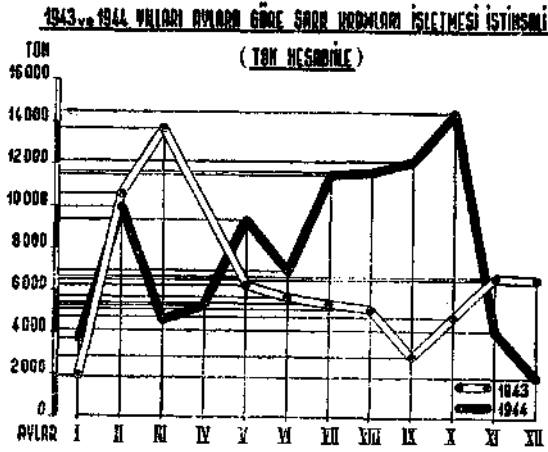
Krom:

Yurdumuzun doğu ve güney batı bölgelerinde özel bir dikkate değer krom yataklarına rasgelinektedir. Enstitümüzün şimdiye kadar yapmış olduğu araştırma ve incelemeler neticesinde muhtelif bölgelerde 164 krom cevheri yatağı meydana çıkarılmıştır.

1848 denberi istihsal olunan krom cevheri ihracatı, Cumhuriyet devrinde önemli gelişme kaydederek, 1938 yılında 208.405 tona çıkmış ve dünya kromit müstahsilleri arasında memleketimize ön sıfta yer kazandırmıştır. İkinci Dünya Har-

bi yıllarında ihracat güçlükleri yüzünden azalmaya yüz tutan krom cevheri istihsalimiz Akdeniz'in seyrüsefere açılmasıyla yeni bir gelişme kaydetmiştir. 1943 yılında 160.768 tonu tutan kromit istihsali 1944 yılında 23.805 ton yani % 14,8 nispetinde artarak 184.573 tona çıkmıştır. Etibanktan aldığımız resmî malûmata göre 1944 yılı içinde 176.176 ton krom cevheri ihraç edilmiştir. Bu miktar, 52.033 tonu tutan 1943 yılı genel satışına nazaran 3,5 misli fazladır. 1893-1922 yıllarında, yani Saltanat rejiminin son 30 yılı içinde kromit ihracatının en fazla yapıldığı 1901 de 40.972 tonu bulmuş olmasına bakılırsa, harp güçlüklerine rağmen 1944 yılı ihracatımız Saltanat devrinin en yüksek miktarının bile 4 mislini geçmektedir. Bu durum

krom cevheri ihracatının Cumhuriyet hükümeti tarafından iyi teşkilâtlandırılması sayesinde elde edilebilmiştir.

1944 yılı içinde 23 kromit madeni işletilmiştir. Bunlardan Şark Kromları İşletmesi Müessesesi 95.361 ton ile yıllık istihsal tutarını % 51,7 temin etmiştir. Bu

işletmenin 1943 istihsalı 79.730 tonu bulunmuş olmasına bakılırsa 1944 yılında 15.631 ton yani % 19,6 nispetinde bir gelişme dikkate değer. Buna mukabil Ş. K. İ. M ' nin yıllık genel satışlardaki hissesi 1943 ile 1944 yılları arasında % 44,4 den aşağı yukarı % 80 e çıkmış ve satış miktarı 35.261 tondan 140.809 tona baliğ olmuştur.

Krom madeni işleten özel şirketlerden Fethiye Şirketi Madeniyesinin Fethiye ilçesindeki yedi madeninden 1944 yılı içinde 29.170 ton istihsal edilmiştir. Bu miktar, 26.133 tonu tutan 1943 yılı istihsaline nazaran % 11,6 nispetinde fazladır. Üçüncü gelen Kütahya ilindeki Türk Maden Şirketinin Dümrek krom madenleri istihsalı de bir evvelki yıla nazaran % 51,6 nisbetinde artarak 17.379 tondan 26.352 tona yükselmiştir

1944 yılında muhtelif madenlerin istihsal ve satışlarını (ton hesabıyla) gösterir cetvel aşağıdadır:

Maden ismi veya işleten	İli	İstihsal	Satışlar
Şark Kromları İşletmesi (Guleman)	Elâzığ	95.361	140.809
Fethiye Şirketi Madeniyesi 7 madenden	Muğla	29.170	6.515
T. M. Ş. ti Dümrek Krom Madeni	Kütahya	26.352	12.414
Atbükü Krom Madeni	Antalya	7.463	2.561
Akçaalan - Dursunbey Madeni	Balıkesir	2.540	3.000
Kazandere Krom Madeni Köyceğiz	Muğla	1.720	711
General S. Âdil, Başören	Eskişehir	4.078	102
Taştepe Krom Madeni	Eskişehir	8.212	791
Bezkese Krom Madeni	Muğla	1.578	100
Diğer Krom Madenleri	—	8.099	9.174
Tutarı		184.573	176.176 *)

(*) Etibank malûmatına göre.

Bakır:

Memleketimizde bakır istihsalı çok eskidir ve yurdumuzun muhtelif bölgelerinde bakır cevheri ve bakırlı pirit yatakları evvelce de işletilmiştir. Enstitümüz tarafından son 9 yıl içinde küçük - büyük 185 bakır cevheri ve bakırlı pirit

yatağı tetkik edilmiştir. Bunlardan en önemlileri: Ergani, Kuvarshan, Murgul, Küre ve 1944 yılında uzmanlarımız tarafından keşfedilen Aşıköy yatağıdır. Cevherlerimizin yüksek bakır tenörlü olması özel bir önemi haizdir. Dünyanın bakırca zengin olan kuzey Rodezya cevherinin

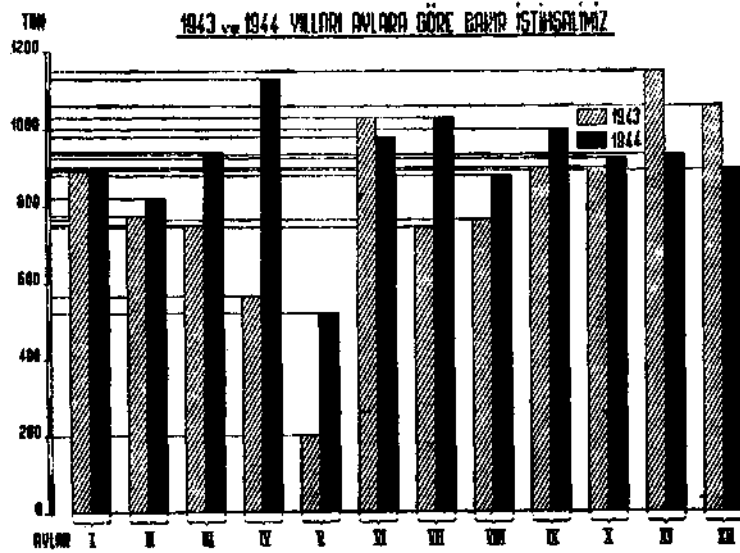
en yüksek bakır tenoru % 6 ile 7 arasında ve Avrupa bakır yataklarının bakır tenoru % 1,5-3 arasında iken Ergani bakır tenoru % 8 - 9 u bulmaktadır.

Ancak Cumhuriyet hükümetinin feyizli eliyle bakır madenlerimizdeki istihsal plânlı ve sistematik bir şekilde artmaya başlamıştır. Bununla beraber milletlerarası ticaret münasebetlerini sekteye uğratan İkinci Dünya Harbi bir taraftan yabancı ülkelere bakır satışlarına engel olmuşken, diğer taraftan yeni kurulacak veya işletilmekte olan bakır madenlerimiz için gereken tesisat ve makinelerin teminini imkânsızlaştırarak, bakır sanayiimizin gelişmesini ve normal seyrini frenlemiştir.

Harbin doğurduğu bütün güçlükler bakmadan 1944 yılı bakır istihsalimiz mazesinde kaydedilmeyen bir yüksekliğe çıkmış ve 10.954 tonu bulmuştur. 1943 yılı istihsalı 9.730 tonu tutmuş olmasına bakı-

Ergani ve Kuvarshan bakır madenlerinin 1944 yılı aylara göre istihsal ve satışları (ton hesabıyla) aşağıda sunulmuştur:

AYLAR	Ergani Bakır		Kuvarshan Bakır	
	İstihsal	Satış	İstihsal	Satış
Ocak	900	106	—	2
Şubat	820	615	—	—
Mart	900	439	40	—
Nisan	950	740	182	100
Mayıs	370	820	149	400
Haziran	850	226	130	11
Temmuz	950	486	79	13
Ağustos	880	71	—	—
Eylül	880	16	120	—
Ekim	825	49	100	—
Kasım	830	30	104	—
Aralık	895	98	—	—
Yıllık tuta.	10.050	3.696	904	526

Bu cetvelde de görüldüğü gibi bakır stokuna 1944 sonunda 6.732 ton gibi önemli bir miktar katılmıştır.

29/12/1944 günü mahdut mesuliyetli Türk Bakır İşletmeleri Müessesesi kurularak Ergani, Kuvarshan ve Murgul bakır işletmeleri bu müesseseye devredilmiştir. Böylece yurdumuzun bütün bakır madenleri tek bir idare altında toplanmış bulunmaktadır.

lırsa, 1944 yılında 1.214 ton yani % 12,48 nispetinde yeni bir artış gözükmemektedir.

Bu istihsalın 10.050 tonu Ergani ve 904 tonu Kuvarshan bakır işletmesi tarafından sağlanmıştır.

1944 yılında iç ve dış pazarlara satılmış bulunan bakır miktarı 4.222 ton olup bunun 669 tonu rafine ve kalanı blister bakırdır.

Diğer madenlerimiz

Amyant:

Eskişehir ve İzmir illerinde bulunan dört amyant madeninden 1944 yılında 234 ton amyant istihsal edilmiş ve bu miktardan 25 tonu satılmıştır.

Antimuan:

Turhal antimuan cevheri istihsalı 141 tonu bulmuş ve ancak 20 tonu tutan 1943

istihsaline nazaran 7 musline çıkmıştır. 1944 yılı anti-muan satışı 10 tondur.

Manyezit:

Eskişehir ilinde dört manyezit madeninden 1944 yılı içinde 797 ton istihsal ve 134 ton satış yapılmıştır.

Manganez:

1944 yılı içinde Ankara, Eskişehir ve Kütahya illerinde ruhsatnameli dört manganez madeni işletilerek 1865 ton istihsal ve 1970 ton imrara yapılmıştır. 1943 yılı manganez imrarı 834 tonu bulmuş olduğuna göre, adı geçen cevher satışı son bir yıl içinde aşağı yukarı iki buçuk misline çıkmıştır.

Zımpara:

Buna buabil Aydın, Muğla ve İzmit illerindeki zımpara madenlerinin bir kısmı işlerine ara vermek zorunda kalmıştır.

Bu yüzden 1944 yılında ancak 100 ton istihsal ve 51 ton satış kaydedilmiştir.

Civa:

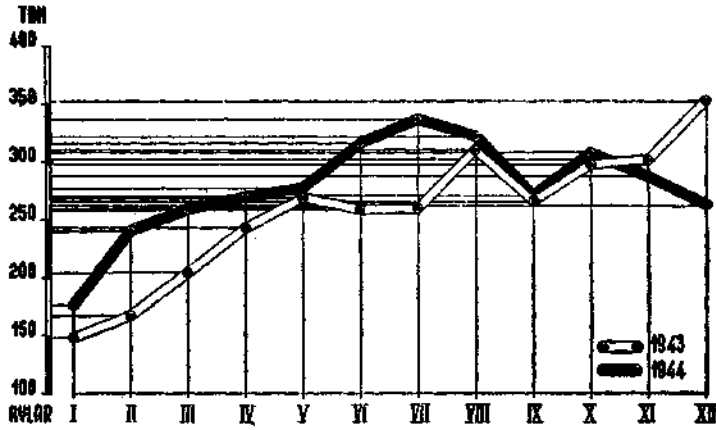
Bundan başka İzmir ilinin Karaburun bölgesindeki Ahırlı ve Karareis civa madenlerinden 1944 yılında 143 şişe civa imrar edilmiştir.

Lületaşı:

İkinci Dünya Savaşına kadar ihracat mallarımız arasında önemli bir yer tutan lületaşı istihsalı son yıllar içinde azalmaya yüz tutmuştur. Bununla beraber 1943 yılında 194 sandığa inmiş olan lületaşı ihracatı, 1944 yılında 238 sandığa yükselmiş ve böylece % 22,7 nispetinde bir gelişme göstermiştir.

Kükürt:

Ziraatte olduğu gibi kimya sanayii ve eczacılıkta kullanılan kükürt istihsaline gelince yurdumuzda son yıllar içinde biri İsparta ilindeki Keçiborlu, diğeri de Denizli ilindeki Sarayköy - Teketırkaz olmak üzere iki kükürt madeni işletilmektedir. 1936 yılından beri Etibank sermayesiyle çalışan Keçiborlu Kükürt İşletmesi-

nin istihsalı son dört yıl içinde sistematik bir şekilde artarak 1951 tondan 1944 de 3327 tona yükselmiştir. Buna mukabil özel sermaye ile işletilen Sarayköy - Teketırkaz kükürt madeninin istihsalı işçi ve malzeme kıtlığı yüzünden azalmaya yüz tutmuş ve aynı yıllar içinde 225 tondan 1944 de 75 tona inmiştir. Demek ki 1944 yılında adları geçen iki işletme tarafından 3402 ton kükürt istihsal edilmiştir. Kükürt istihsalimiz memleket ihtiyacının henüz % 73 - 74 ünün karşılamaaktadır. M.T.A. Enstitüsü tarafından yapılan sondajlarla 1944 yılı içinde Keçiborlu dolaylarında yeni ve zengin kükürt yataklarına rastlanmıştır. Bu yeni rezerv işletmenin harpten sonra genişletilmesine ve istihsalin artırılmasına imkân verecektir. Bundan başka Enstitümüz tarafından geçen 9 yıl içinde yurdumuzun muhtelif bölgelerinde 17 kükürt yatağı üzerinde incelemeler yapılmışsa da ehemmiyetli bir zuhura rastlanmamıştır.

1944 yılında 40.562 torba saf kükürt ve 58.201 torba bağ kükürdü olmak üzere iç pazarlara Keçiborlu Kükürtleri İşletmesi eliyle 4.632 ton kükürt satılmıştır.

Borasit:

Balıkesir ilinin Susurluk ilçesi Sultançayıırı borasit madeninden 1944 yılı içinde 305 ton pandemit satılmıştır. Halbuki 1943 yılı satışı 415 ton idi.

Çimento:

Cumhuriyet idaresinin imar işlerine gösterdiği yakın ilgi çimento sanayiinin kurulmasıyla neticelenmiş ve İkinci Dünya Harbi yıllarında bile Sivas ve Ankara'da olmak üzere iki çimento fabrikası işletilmeye açılmıştır. Çimento istihsalinde Devletin hissesi gittikçe artarak 1944 yılında % 67,3 e çıkmıştır. Halihazırda Sümerbank tarafından Zeytinburnu, Sivas, Ankara çimento fabrikaları işletilmektedir. 1944 yılında adı geçen 3 fabri-

ka tarafından 190.027 ton çimento istihsal edilmiş ve eski stoklardan faydalanmak suretiyle 191.869 ton satılmıştır. Çimento fabrikaları arasında birinci yeri tutan Zeytinburnu fabrikasının 100.736 tonu bulan 1944 istihsalinin 88.612 tonunu âdi ve 12.124 tonunu da çabuk sertleşen «süper» çimento teşkil etmiştir. Sümerbank'tan edindiğimiz istatistiki bilgilere göre 1944 yılının ayrı aylarına rastlayan bu üç fabrikanın çimento istihsal ve satışları (ton hesabıyla) şöyledir:

AYLAR	Zeytinburnu		Sivas - Huykese		A n k a r a	
	İstihsal	Satış	İstihsal	Satış	İstihsal	Satış
Ocak	5.283	5.900	6.704	4.817	1.500	104
Şubat	207	1.937	2.132	4.481	338	102
Mart	3.413	3.589	—	6.759	837	1.632
Nisan	9.977	8.834	3.425	3.577	1.093	1.003
Mayıs	9.742	8.670	7.126	7.323	1.003	1.331
Haziran	9.046	9.810	6.757	5.421	1.747	1.752
Temmuz	10.530	10.246	10.395	10.296	1.675	1.491
Ağustos	10.150	11.806	12.748	11.087	1.478	1.381
Eylül	11.896	11.258	4.666	7.449	1.278	1.326
Ekim	11.142	11.379	13.433	6.339	679	1.367
Kasım	8.663	8.695	7.345	3.225	1.504	680
Aralık	10.687	9.739	—	6.888	1.428	1.174
Tutarı	100.736	101.863	74.731	77.662	14.560	13.343

192.868 tonu bulan Devlet çimento fabrikalarının satışlarından 13.232 tonu süpersimandır. Bundan başka özel sermaye ile işletilen İstanbul'daki Kartal Çimento Fabrikası tarafından 1944 yılı içinde iç pazarlara 92.480 ton satılmıştır. Demek ki 1944 yılı satışları 285.348 tona baliğ olmuş ve 151.471 tonu tutan 1943 yılı satışlarından 133.877 ton yani % 88,3 nisbetinde bir fazlalık tesbit edilmiştir. Bundan önceki sayımızda 21 yıllık çimento «imrarat» cetveline göre en yüksek satış 1939 da 274.741 tonu bulmuş olduğu göz önünde tutulursa 1944 yılı çimento istihsal ve satış bakımından rekor bir yıl sayılabilir, çünkü 1943 yılına nazaran çimento istihsalindeki artış % 61,5 nisbetini bulmuştur.

Tuz:

Yurdumuzun tuz istihsalıyla satışlarında da son yıllar içinde anmaya değer bir gelişme vardır. 1939 yılında tekel kurumu tarafından 177.984 ton tuz satışa çıkarılmışken, 1943 yılında bu miktar 212.388 tona yükselmiştir. 1944 yılı içinde satışa çıkarılan tuz aşağı yukarı 225.000 tonu bulmuştur.

Taş ve topraklar:

Sınai taş ve topraklardan safi kil, mermer ve değirmen taşı istihsaline de devam edilmiştir.

Maden suları:

Yurdumuzun şifalı maden sularından Afyonkarahisar, Bursa - Gündert (Uludağ) ve Trabzon - Kisarna suları 1928 yılından beri 100,50 ve 30 santilitrelik şişelere doldurularak iç pazarlarda satışa çıkarılmaktadır. 1943 yılında 686.965 litre maden suyu satılmışken, 1944 yılında 714.370 litreyi bulmuş ve böylece son yıl içindeki satışlar % 4 nisbetinde artmıştır. Yukarıda adı geçen maden suyu işletmelerinin 1943 ve 1944 yıllarındaki istihsal ve satışları karşıda gösterilmiştir.

LİTRE HESABIYLA

Maden suyu adı	1943		1944	
	İstihsal	Satış	İstihsal	Satış
Afyonkarahisar	479.149	538.139	700.464	694.174
Bursa - Gündert (Uludağ)	21.402	22.737	9.917	9.876
Trabzon-Kisarna	126.089	126.089	10.320	10.320
Yıllık tutarı	626.640	686.965	720.701	714.370

İSTİHSAL	1934 Ton	1944 Ton	Artış (+) veya azalış (-)	
			Fark, ton	% nispet
Taşkömür	3.165.741	3.559.848	+ 394.107	% 12,45
Kok *)	182.974	208.623	+ 25.649	14,02
Sömikok	47.677	49.425	+ 1.748	3,67
Briket	30.256	34.276	+ 4.020	13,2
Linyit	589.926	698.829	+ 108.903	18,5
Demir cevheri	86.393	90.430	+ 4.037	4,7
Demir	55.359	69.795	+ 14.436	26,1
Çelik	42.748	60.780	+ 18.032	42,2
Hadde mamulü	36.616	47.899	+ 11.283	30,8
Borular	6.183	7.763	+ 1.580	25,5
Krom cevheri	160.768	184.573	+ 23.805	14,8
Bakır	9.730	10.954	+ 1.224	12,5
Manganez	834	1.970	+ 1.136	136,2
Manyezit **)	137	134		2,1
Antimuan	20	141	+ 121	605,0
Amyant	132	234	+ 102	77,3
Kükürt	3.379	3.402	+ 23	0,7
Lületaşı (sandık)	194	238	+ 44	22,7
Cıva **) (şişe)	271	143	-128	47,2
Çimento	176.279	285.350	+ 109.071	61,9
Maden suyu (litre)	626.640	720.701	+ 94.061	15,0

(*) Yalnız Karabük kokudur, tahminen 40.000 ton olan gaz fabrikaları istihsalı hariçtir.

(**) 1943 istihsalı belli olmadığından buralarda gösterilen imrarattır.

Yukarda bahsedilen sulardan başka Enstitümüz tarafından muhtelif bölgelerde 40 dan fazla maden suyuna rastlanarak bunlar üzerinde ilmî incelemeler yapılmıştır.

Şimdiye kadar dediklerimizin bir hülâsasını yaparken, çeşitli yeraltı servetlerimizin 1943 ve 1944 yılları istihsalini gösterir mukayeseli bir cetvelin yayınlanmasını faydalı buluyoruz (sayfa 15e bak).

ihracat durgunluğu yüzünden borasit istihsal edilmemiş ve zımpara istihsalı de azalmış olduğundan, bu yeraltı servetlerinin adları cetvelde anılmamıştır. Yukarıdaki cetvelde görüldüğü gibi cıva ve manyezit ayrık, madencilüğimizin bütün branşları 1944 yılında memnuniyet verici bir kalkınma ve gelişme kaydetmiştir.

Yazımıza son verirken Enstitümüzün yaptığı işleri şöyle hülâsa edebiliriz:

Petrol arama işlerine Beşiri, Ramandağ, Çengen (Hatay) bölgelerinde hız verilmiş ve maden arama işlerinin 1945 senesi başından itibaren bir programa alınması takdir edilmiş, memleketin umumî bir metalojenik taranması, 1/100.000 mikyasında jeolojik hartasının yapılması

gibi ehemmiyetli işlere başlanmıştır. Son sene içinde Turhal antimuanın, Küre - Aşıköy'de piritli bakırın Etibank'a devrine, Çamdağ demirin nihaî etütlerinin it-mamına çalışılmıştır.

Enstitü hesabına yabancı ülkelere tahsile gönderilmiş bulunan Türk gençlerinden 30 a yakın bir kısmı maden ve petrol mühendisi jeolog veya paleontolog diplomasıyla yurda dönerek, 1944 yılında Enstitünün arama kamplarında veya Etibank işletmelerinde çalışmalarına başlamışlardır. Enstitümüz tarafından Zonguldak'ta 1941 yılında açılan 4 yıl tahsilli Maden Teknisyen Okulu genişletilmiş ve öğrenci adedi 243 ü bulmuştur. Bunlardan 14 ü 1944 ve 59 u 1945 yılı ilkbaharında okulu muvaffakiyetle bitirerek cem'an 73 maden teknisyeni maden ocaklarımızda vazife almışlardır. 3 yıl tahsilli Maden Başçavuş okulunun öğrenci mevcudu 106 ya baliğ olmuş ve bunlardan 27 si 3.944 yılında maden çavuşu diplomasına hak kazanmıştır. 1937 - 1941 yıllarında Maden Çavuş Tatbikat Kursunu bitiren 42 maden çavuşu ile birlikte Enstitümüz yurdumuzun maden işletmelerine 69 maden çavuşu kazandırmıştır.

M. T. A.